

A VISEGRÁDI ORSZÁGOK TEJTERMELŐ GAZDASÁGAI ÁLTAL IGÉNYBE VETT TÁMOGATÁSOK ALAKULÁSA 2015-2019 KÖZÖTT, A FADN RENDSZER ADATAINAK TÜKRÉBEN

Vajdáné Szabó Ildikó – Hegedűsné Baranyi Nóra

Összefoglalás

Jelen tanulmányban a visegrádi országok tejtermelő gazdaságai vizsgálatára került sor. A kutatás arra keresi a választ, hogy az említett országokban 2015-2019 között milyen különbségek fedezhetőek fel a tejtermelő gazdaságok szerkezetét, valamint az igénybe vett beruházási és folyó működési támogatásokat figyelembe véve. Melyek azok a célok és körülmények, amelyek a támogatások felhasználását meghatározzák. A vizsgált időszakban a tejhasznú tehenállomány Magyarországon, Csehországban és Szlovákiában is csökkent, bár az első kettő ország esetében 2018 után némi fellendülés volt tapasztalható. Lengyelországban 2015-2019 között az állomány kis mértékben nőtt. Legnagyobb állományi koncentrációval Szlovákia és Csehország rendelkezik, míg Lengyelország tejtermelésére az apró családi gazdasági szerkezet jellemző. Az egy tehenre jutó tejhozam hazánkban és Csehországban a legnagyobb, őket követi Szlovákia. A nagyobb teljesítmény a korszerű takarmányozás és a jobb genetikai potenciál eredménye. A adók a mezőgazdasági termelőket Szlovákiában sújtják a leginkább. Az adóterhek csökkentése érdekében a termelők 2021-22-ben kezdtek tárgyalásokat, melyek kapcsán még nem születtek konkrét eredmények. Az igénybe vett beruházási, valamint az összes támogatás tekintetében a Cseh és a Szlovák gazdák vannak előnyös helyzetben. Legnagyobb értékű beruházási támogatásokat a cseh, folyó termelő támogatásokat pedig a szlovák gazdák vehették igénybe. Lengyelország a tejtermelést közvetlenül nem támogatja, sokkal inkább arra szeretné ösztönözni a gazdákat, hogy a tejtermelés helyett a húshasznú állományt fejlesszék.

Kulcsszavak: tejtermelő gazdaságok, tejtermelő tehenek, támogatások

JEL: Q12

THE EVOLUTION OF SUBSIDIES RECEIVED BY DAIRY FARMS IN THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES IN THE 2015-2019. BASED ON FADN DATA

Abstract

This study examines the dairy farms in the countries of the Visegrad Group and looks at how farms in each country were able to take advantage of the opportunities offered by subsidies for investment and current operation in the 5 years after the end of the milk quota (2015-2019). During the period under review, the dairy cow stock declined in Hungary, the Czech Republic and Slovakia, although the first two countries experienced some recovery after 2018. In Poland, the stock increased slightly between 2015 and 2019. Slovakia and the Czech Republic have the highest livestock concentrations, while Poland's dairy production is characterized by a structure based on small family farms. The highest milk yield per cow is in Hungary and the Czech Republic, followed by Slovakia. The higher performance

is the result of modern feed and better genetic potential. It is in Slovakia where farmers' tax burdens are the biggest. Negotiations to reduce these started in 2021-22, but no concrete results have been achieved yet. Concerning the investment and all the other types of subsidies, the Czech and the Slovak farmers were in the most favorable situation; the Czech farmers received the highest amounts of investment subsidies, while their Slovak counterparts received the highest amounts of subsidies for current production. Poland did not directly support dairy production, but rather wanted to encourage farmers to develop the beef cattle stock rather than dairy production.

Keywords: *dairy farms, dairy cows, subsidies*

JEL: *Q12*

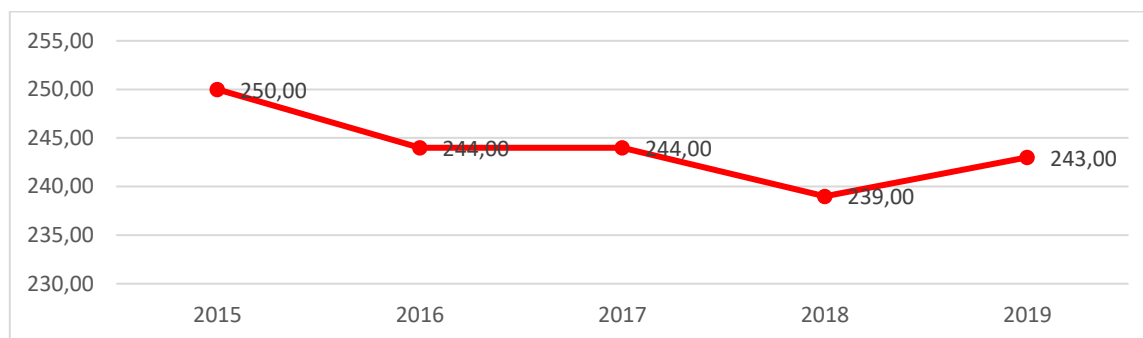
Bevezetés

A tej a világ számos országában az emberek által fogyasztott legfontosabb élelmiszerek közé tartozik (Harding, 1995). A népesség és a jövedelmek növekedése a tejtermékek fogyasztásának emelkedését eredményezte. A tej- a húsfogyasztáshoz hasonlóan a nemzetgazdaság fejlettségét tükrözi (Yilmaz, 2017). Nemcsak a mezőgazdasági piac alapvető terméke (Simo et al. 2016), de kulcsfontosságú mezőgazdasági terméke az Európai Uniónak (EU) (Yilmaz, 2017). A forgalomból való részesedését vagy a hozzáadott értékhez való hozzájárulását figyelembe véve a tejipar kiemelkedően fontos szerepet játszik (Bojnec-Ferto, 2014). Az Egyesült Államok és Új Zéland mellett, az EU a tejtermékek egyik legnagyobb globális kereskedője. A tej adja a mezőgazdasági termelés kb. 14%-át (Yilmaz, 2017), a termelési szint emelkedő tendenciát mutat, ami a becslések szerint kb. évi 170 millió tonna (2017-ben) (European Commission, 2022). A tejtermelés növekedése, amint azt a közelmúltban tapasztaltuk, nagyrészt a tejhozam növekedéséből adódik, amelyet viszont olyan tényezők határoznak meg, mint az állatok jobb genetikai potenciálja és korszerűbb takarmányozási gyakorlat (Von Keyserling et al. 2009). Az Európai Bizottság szerint 2025-ig az EU-ban a tejhozam folyamatos növekedésére (évi kb. 2,5%-os ütemben) lehet számítani (European Commission, 2015). Az elmúlt néhány évtizedben a globális tejipar jelentős szerkezeti változásokon ment keresztül, ezek többek között a termelés és a mezőgazdasági termelési rendszerek átalakulása, a gazdaságok méretének növekedése. Az átalakulások mértéke az egyes országokban eltérő volt (Nehring et al. 2016). A szakosodott tejtermelő gazdaságok képviselik a legfontosabb gazdálkodási formát az EU-ban, bár szerepük országonként eltérő, részesedésük a teljes tejtermelésből 24% körül alakul (Špicka-Smutka, 2014). A tejtermelő gazdaságok esetében jelentősek a különbségek (European Commission, 2018), az EU-15-ben a gazdaságok általában sokkal nagyobbak és magasabb tejhozam jellemző rájuk. Ez nemcsak a genetikai potenciál következménye, hanem a különböző társadalmi, gazdasági és szabályozási környezet eredménye is (Špicka-Smutka, 2014; Skarzynska, 2017). Ezért a szakosodott tejtermelő gazdaságok pénzügyi és gazdasági helyzete erősen eltérő az EU országai és az EU régiói között (Golas, 2017; Guth, 2017). Az EU fő tejtermelői Németország, Franciaország, az Egyesült Királyság, Lengyelország, Hollandia és Olaszország, amelyek együttesen kb. az EU teljes tejtermelésének 70%-át adják (European Commission, 2019).

Magyarország

Hazánkban a tehéntej termelés a rendszerváltástól folyamatosan csökkent és 2010-ben már alig haladta meg az 1,6 milliárd litert. 2011-től azonban folyamatos növekedés tapasztalható, így az előállított tej mennyisége 2015-ben már 277 ezer literrel haladta meg az 5 évvel korábit.

Kapronczai (2016) szerint a problémát az okozta, hogy Magyarországon a nyerstej országos termelői átlagára jelentősen elmaradt a tej ágazati és főágazati általános költséggel növelt önköltségétől, ami támogatás nélkül veszteséget termelt. 2018-ban minden fontosabb állattenyésztési ágazat termelése növekedett, és folytatódott a szarvasmarha állomány növekedése is. A 2018. december 1-jei állapotokat tükröző adatok szerint a szarvasmarhák és ezen belül a tehének számának 2011-ben kezdődött növekedése 2018-ban is töretlen volt. A tehénállomány 2018-ban 402,8 ezer db volt, amelyből 208,1 ezer tejhasznú és 30,6 ezer db kettős hasznosítású. A tejhasznú állomány elsősorban holstein-fríz, 2017 után 200-al (0,1%) csökkent viszont 2010-hez képest 14,7 ezerrel (7,6%) nőtt. A mezőgazdaságban általánosan megfigyelhető a szerkezetváltás: a kicsi - többnyire önellátásra, kiegészítő tevékenységként, termelő- gazdaságok visszaszorulása mellett nő az életképes méretű árutermelő gazdaságok jelentősége, amelyek a gazdálkodók és családjuk mellett egyre több alkalmazottnak is munkát adhatnak (Varga, 2019). Az állattenyésztési ágazatot érintő fejlesztések az ágazat versenyképességének és az energiafelhasználás hatékonyságának javítását tűzte ki célul. Az állattartás állategészségügyi, -tartási, takarmányozási, valamint az előállított termék vagy takarmány és termény kezelésére tárolására szolgáló, az előírásoknak megfelelő színvonal biztosítása érdekében új, ingatlan és gépberuházások valósultak meg (Vulcz, 2017).

1. ábra: Magyarország tej- és kettős hasznosítású tehénállománya 2015-2019, ezer db

Forrás: Data extracted on 28/02/2022 from [ESTAT]

Kapronczai (2016) szerint a magyar mezőgazdaságban nem a beruházási támogatások tömegével, hanem a felhasználásának hatékonyságával valamint struktúrájával volt és jelenleg is van probléma. A mezőgazdasági gépberuházások megvalósításához igényelhető támogatások növekedése vagy a támogatási lehetőségek bővülése következményeként a gépforgalmazók megnövelték a gépek árát. Így a támogatás egy része nem az ágazatban hasznosul, hanem a gépforgalmazóknál realizálódik. 2010-2015 között a legnagyobb volumenűek a gép és ingatlan beruházások voltak, mögöttük nem sokkal lemaradva találhatóak a tenyészállat beruházások. A gépberuházások magas aránya ebben az időszakban részben gazdaságpolitikai döntések részben pedig belső automatizmusok gazdasági következménye. E két beruházási formát a meghirdetett fejlesztési lehetőségek befolyásolják. A gazdák támogatások nélkül, külső forrás híján nem vágnak bele nagy értékű ingatlan beruházásba. Az ingatlan beruházásokat mérsékelte az állatállomány csökkenése is. A szarvasmarha ágazat férőhely kapacitása a sertéságazattal összehasonlítva kedvezőbb. Itt jelentős fejlesztések valósultak meg, így a férőhely kapacitások csökkenése csak kismértékű volt, és az ezredfordulóhoz képest emelkedett. A mezőgazdaságban az adózás előtti eredmény és a támogatások változásának egyenlege évről-évre negatív, vagyis a támogatások egy része a veszteséget pótolta. 2000-2015 között a jövedelemtámogatásokból alig vagy egyáltalán nem képződött jövedelem. Az EU

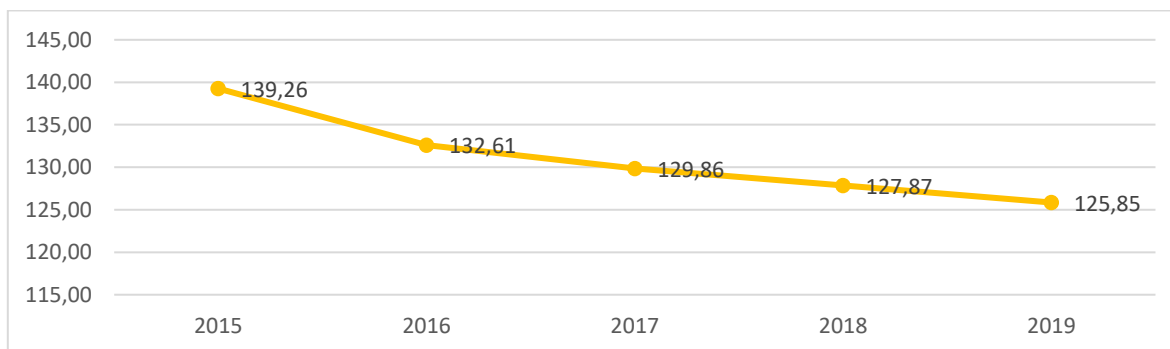
csatlakozástól 2015-ig 4000 árutermelő állattenyésztő gazdaság szűnt meg. Ez leginkább a sertéságazatot érintette, de a tejtermelő gazdaságok száma is jelentősen csökkent. A tejtermelésben 2011-2014. évek átlagában 15% felett volt a jövedelmezőség, de az árak csökkenése miatt 2015-ben a termelési érték arányos jövedelmezőség drasztikusan romlott (Kapronczai, 2016).

Szlovákia

Szlovákia változó természeti adottságai megteremtik a fajtaváltozatos állattenyésztés feltételeit. Az állandó gyeptakarók széles területű biomasszája kiváló takarmányalapot szolgáltat a kérődzők tenyésztésére.

A szlovák tejtermelés 2009-ben az EU termelésének mindössze 1%-át tette ki, az ország mezőgazdasági termeléséből való részesedése pedig 13% körüli. A szakosodott tejtermelő gazdaságok aránya alacsony (European Commission, 2014). Az EU-csatlakozás után, 2004-2012 között, a tejtermelő tehének száma több mint 25 %-kal esett vissza. Ennek okai: a tejtermékek piacán jelen lévő erős versenyhelyzet, az alacsony jövedelmezőség, a tejiaci válság, és a mezőgazdasági piacok ingadozása (Matošková-Gálik, 2013). A tejtermékek fogyasztása is 11%-kal esett vissza (166 kg/fő 2015-ben) (Riafe, 2016). A tejtermelés 2007-2015 között csökkent. Ennek oka a tehénlétszám csökkenése mellett a tej és tejtermékek növekvő importja. 2019-ről 2020-ra a tejtermelés már 1,3%-kal nőtt. A tejágazat az EU-csatlakozást követően jelentős fejlődésen ment keresztül, a génállomány fejlődése és az EU előírásokhoz való fokozatos alkalmazkodás jellemző.

2015 után a tejválság problémáinak megoldására, a hatékonyság növelése érdekében, új speciális tejtermelő gazdaságok alakultak. Szlovákiában a gazdaságok átlagos mérete nagyobb volt, mint az EU-ban. 1000 és 2000 ha mezőgazdasági területtel és átlag 100-300 tehénlétszámmal rendelkeztek. Egy tehenészet átlagos mezőgazdasági hasznosítású területe 1625 ha volt (Bartová et al. 2018).

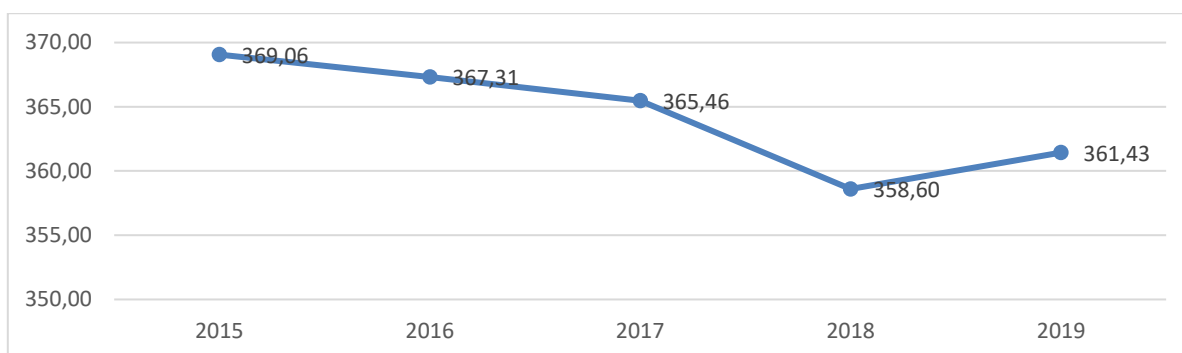
2. ábra: Szlovákia tej- és kettős hasznosítású tehenállománya 2015-2019, ezer db

Forrás: Data extracted on 28/02/2022 from [ESTAT]

Csehországhoz és Magyarországhoz hasonlóan Szlovákiában is megmaradt a haszonállatok üzemi tenyésztése, miközben a termelési rendszereket az egyéni gazdálkodók kisállományával gazdagították. Bár a gazdaságok számát tekintve az egyéni gazdálkodók dominálnak, jelentős számú állatot tenyésztnek nagyüzemekben. A tejlő tehének közel 85%-át 50 és annál nagyobb létszámú telepeken tartják. A főként tejlő tehen üzemi tenyésztése az elmúlt 10 évben jelentős korszerűsítésen ment keresztül. Napjainkban a tehének közel 60%-át szabad istállóban tartják, melyhez modern tej és fejőházak kapcsolódnak (Zöld jelentés, 2020).

Csehország

Csehország tejtermelése nem jelentős, az Európai Unió termelésének mindössze 1,7%-át adja. A nagy tejtermelő gazdaságok dominálnak. A tejtermelő gazdaságok száma 1997-2017 között majdnem 60%-ra csökkent. 2017-ben 1 125 gazdaság foglalkozott tejtermeléssel. A nagygazdaságok, amelyek több mint 500 ha-on gazdálkodnak az összes gazdaság mintegy 3,8%-át adják, de ők birtokolják az ország teljes mezőgazdasági területének 2/3-át. A 100-500 ha-os gazdaságok adják az összes gazdaság 6,5%-át és a mezőgazdasági terület további 19%-át használják. Azonban a cseh gazdaságok majdnem 90%-a (45 855) családi gazdaság 100 ha-nál kisebb területen gazdálkodik és a mezőgazdasági terület 13%-át használja. A tehenek száma erősen csökkent, de a 2010-es évek végére az állomány létszáma stabilizálódni látszott, amely folyamatot tehéntámogatásokkal igyekeznek erősíteni.

3. ábra: Csehország tej- és kettős hasznosítású tehenállománya 2015-2019, ezer db

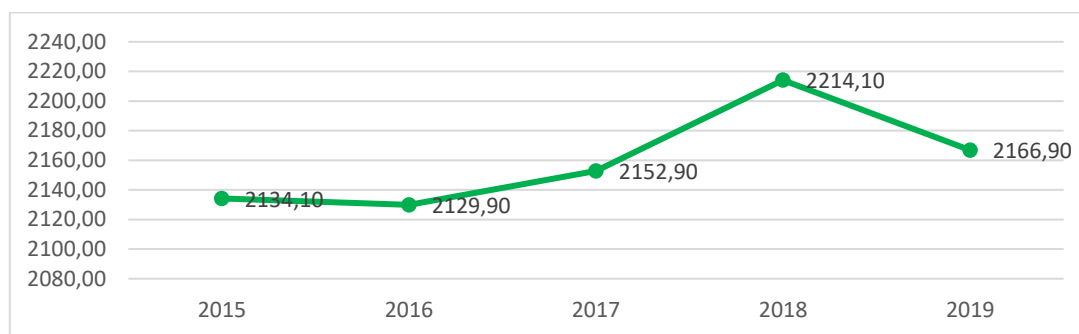
Forrás: Data extracted on 28/02/2022 from [ESTAT]

Az átlagos állomány nagyság gazdaságonként 314 tehen. Számos nagyüzem több istállót vagy akár telephelyet is üzemeltet. A tejelő tehenek 70%-át 255 vagy annál nagyobb férőhelyű istállóban tartják.

Az alacsony tejárak a költségek csökkentésére és a termelés hatékonyságának növelésére kényszerítik a termelőket. A nagy telepek mérethatékonyságát kihasználva igyekeznek alacsonyabb költségen termelni. A 35 ipari tejfeldolgozó egy része külföldi cégek tulajdonában van. Nincsenek szövetkezeti tejüzemek, így nincs személyes kapcsolat a feldolgozó és a termelő között. A gazdaságok a cseh-német határ közelében működő tejüzemekbe is szállítanak tejet. A nagyon alacsony tejárak ellenére 400-500 férőhelyes istálló beruházások valósulnak meg, melyek során az állatjóléti feltételek kiemelt figyelmet kapnak. A fenntartható termelési rendszerek és az állatjólét egyre fontosabb kérdések a cseh fogyasztók számára.

Lengyelország

A 2000-2017 közötti időszakban, Lengyelországban a tejelő tehenek száma 29%-kal csökkent, míg éves átlagtermelésük több mint 62%-kal, a tejfelvásárlás 72,3%-kal és a termelés 16%-kal nőtt. A lengyel tejipar már évek óta nettó exportőr, a legnagyobb mennyiséget Németország vásárolja fel. Lengyelország főleg olcsó tejtermékeket exportál. 2017-ben a külföldön értékesített tej és tejtermékek értéke közel 2180 millió euró volt, azaz több mint kilencszerese a 2000. évnek. Az export 2016 évi visszaesésének oka elsősorban a tejtermékek előző évekhez képest alacsonyabb ára valamint az Oroszország által az uniós termékekre bevezetett embargó (Kowalska et al. 2020).

4. ábra: Lengyelország tej- és kettős hasznosítású tehénállománya 2015-2019, ezer db

Forrás: Data extracted on 28/02/2022 from [ESTAT]

2018-ban a nyerstej-termelés Lengyelországban elérte a 14 millió tonnát, ami két százalékos növekedés 2017-hez képest. A tej 85%-át a tejfeldolgozókhöz szállítják, a fennmaradó 15 százalékot a farmon fogyasztották el és/vagy informálisan értékesítették a helyi közösségeken belül. 2018 első felében a lengyel tejiparra az alacsony globális tejáruk hatottak, ami a gazdaságok alacsonyabb jövedelmezőségét eredményezte. A kedvezőtlen időjárási és piaci körülmények ellenére 2018 első felében a tehénállomány csaknem négy százalékkal nőtt, amely a termelési szerkezet átalakításából eredt. Nőtt a nagyobb állományi létszámú tejtermelő gazdaságok száma, míg a kisebbeké csökkent. Ez az arányeltolódás a nagyobb tejhozam irányába hat, mivel a nagyobb gazdaságokban jobb a genetikai állomány. A nagy tejtermelő gazdaságok ugyanis az Egyesült Államokból importált holstein spermával végzik a termékenyítéseket, ami jelentősen javítja a tejhozamot és az állomány genetikai értékét. 2018 elején a tehénállomány 2,15 millió darabot tett ki, ami 1%-os növekedést jelent az előző évhez képest. 2017-ben Lengyelország átlagos éves tejhozama tehenenként 5868 kilogramm volt, ami 4%-os növekedés 2016-hoz képest.

175 lengyel tejfeldolgozó üzem működik, amelyek több mint 32 000 embert foglalkoztatnak. 2017-ben a tejtermékek egy főre jutó átlagos fogyasztása 218 liter volt, ami 2%-os csökkenést jelent 2016-hoz képest (Rucinski, 2018). 2007-2017 között az összes tejtermék fogyasztása csökkent, kivéve a joghurtot (+13%-kal nőtt) (Kowalska et al. 2020).

Anyag és módszer

Az elemzés során a FADN-ban (Farm Accountancy Data) gyűjtött és feldolgozott adatokat használtuk fel. A vizsgálat körébe azok a gazdaságok kerültek be, amelyek Standard Termelési értéke a 4000 € eléri és a minta, amelyre vonatkozóan az adatok rendelkezésre állnak, az egyes országok gazdaságára reprezentatív (amely együttesen a teljes kibocsátás legalább 90%-át teszik ki). A feldolgozott adatok átlagos értékek, amelyek tükrözik egy átlagos gazdaság állapotát. Jelen a tanulmányban a tejtermelő tehenészetek adatainak elemzésére került sor. A vizsgált időszak 2015–2019.

Az egyes adatok értelmezése

SYS02 A mintában szereplő egyes gazdaságok súlyozási együtthatóinak összege.

SYS03 A mintában lévő gazdaságok száma.

SE005 Az üzem gazdasági mérete 1000 euró standard termelési értékben kifejezve (az EU tipológia alapján).

SE086 Ellett, és elsősorban emberi fogyasztásra szánt tejtermelés céljából tartott tehenek. A selejtezett tehenek is benne vannak.

SE126 Tej és tejtermékek egy tejelő tehenre jutó átlagos termelése (tejegyenértékben) kg-ban. A termelés magában foglalja a tanyasi fogyasztást és a mezőgazdasági felhasználást.

SE390 Mezőgazdasági adók és egyéb járulékok (kivéve az Áfa és a tulajdonos adója), valamint a földre és az épületekre kivetett adók és egyéb díjak.

SE395 Az általános szabály az, hogy az Áfa-t elkülönítve kell lekönyvelni. Ez nem jelent problémát, ha a jogosult a normál áfa rendszer hatálya alá tartozik. Áfa egyenleg számítása a folyó műveletekre: értékesítés Áfa-ja + ÁFA visszatérítés - beszerzés Áfa-ja.

SE405 A számviteli évben nem folyó termelőtevékenységhez kapcsolódó támogatások és adók. Számítási módja: Beruházási támogatások + tejtermelés beszüntetési prémiumok – ÁFA

SE406 A számviteli évre elszámolt beruházási támogatások összege.

SE408 A beruházások Áfa egyenlegét a bevétel kiszámítása céljából előnyösnek tartották a teljes ÁFA-egyenlegtől elkülönítve kezelni. Általában nagy összegről van szó, és nincs összefüggésben az év termelésével. Ha az áfa-egyenlegben figyelembe vennék, az torzítaná a folyó működést terhelő támogatások és adók egyenlegét.

SE409 A számviteli év során kapott mezőgazdasági beruházási támogatások

SE600 Folyó termelő tevékenységből származó támogatások és adók. Támogatások és adók egyenlege a folyó tevékenységre vonatkozóan. Számítási módja: gazdasági támogatások + folyó tevékenység Áfa egyenlege – mezőgazdasági adók

SE605 A termeléshez (nem beruházásokhoz) kapcsolódó kapott támogatások euróban. A mezőgazdasági tevékenységek beszüntetéséért járó kifizetéseket nem tartalmazza. A számviteli elszámolás a támogatás jóváhagyásakor (követelésként), és nem a tényleges folyósításkor történik annak érdekében, hogy a tárgyidőszaki eredmény (termelés; költségek; támogatások) megállapítása minél pontosabb legyen.

SE606 Uniós és nemzeti termeléstől függő és független támogatások, kivéve a vidékfejlesztési, a költségek fedezetére és az állatvásárlásra kapott támogatások.

SE610 Minden mezőgazdasági növénytermesztési támogatás, beleértve a kompenzációs kifizetéseket/területalapú kifizetéseket, a területpihentetési támogatást, a 68. cikk szerinti támogatást és egyéb termeléstől függő támogatást.

SE615 Az állatállományra és állati termékekre vonatkozó összes mezőgazdasági támogatás, beleértve a 68. cikk szerinti támogatást.

SE616 A tejtámogatáson kívül magában foglalja a tejtermékekre nyújtott esetleges támogatásokat, beleértve a 68. cikk szerinti támogatást is. A tejre kivetett pótlék összegét le kell vonni.

SE617 A tejelő tehéntől eltérő szarvasmarhák után kapott összes mezőgazdasági támogatás, pl. a fiatal bikák után járó támogatás, az anyatehén támogatása, a 68. cikk szerinti támogatás.

LU: (Livestock Unit) Referenciaegység, amely megkönnyíti a különböző fajú és életkorú állatok összevonását. Kezdetben az egyes állatfajták táplálék- vagy takarmányigénye alapján meghatározott egyedi együtthatók használatával alakították ki (Iger-Centres-de-Gestion, 1989; Benoit, 2021). Az állatállomány kiszámításához használt referenciaegység (=1 LSU vagy LU) egy felnőtt tejelő tehen legeltetési egyenértéke, amely évente 3000 kg tejet ad hozzáadott koncentrált takarmányok nélkül.

Eredmények

A kutatás a visegrádi négyek tejtermelésének elemzését tartalmazza 2015-2019 között. A tejhasznú szarvasmarha állomány alakulása Magyarország, Csehország és Szlovákia esetében 2015-2018 között csökkent, 2018. év jelentette a mélypontot az első két országban. Szlovákiában azonban a csökkenő tendencia 2019-re tovább folytatódott. Lengyelországban viszont az első két év stagnálása után 2018-ra egy jelentősebb állománynövekedés majd visszaesés figyelhető meg. Hazánkban a tejtermelők száma a vizsgált időszak alatt hullámzóan alakult, de 3000 felett maradt, a legalacsonyabb termelői létszámot 2018-ban regisztrálták (1. táblázat) ekkor volt a tejhasznú tehénlétszám legalacsonyabb értéke is. A vizsgálatba bevont minta, amely alapján az átlag adatokat képezték jelentősen csökkent 2018-19-ben. Az egy gazdaságra vonatkozó átlagos állományi létszám abban az évben volt a legkisebb, amikor a legmagasabb volt a termelők száma. Állományi koncentráció és ökonómiai méret tekintetében Szlovákia és Csehország mögött, de az EU 28 és Lengyelország előtt áll Magyarország. Az egy gazdaságra jutó tejtermelő tehenek száma 42-54 db között ingadozott. Átlaghozam tekintetében viszont csak 2016-2017-ben szorított vissza bennünket a második helyre Csehország.

1. táblázat. Tejtermelő gazdaságok átlagadatai

Évek	Üzemszám az alapsokaságban (SYS02); db	Üzemszám a mintában (SYS03); db	Ökonómiai méret (SE005); 1000€	Szarvasmarha tejelő tehenek (SE086); LU	Tejelő tehenek átlaghozama (SE126); kg/tehen
Magyarország					
2015	3 127	100 - <200	179	54	7 237
2016	3 171	100 - <200	163	50	7 121
2017	3 538	100 - <200	136	42	7 547
2018	3 085	40 - <100	164	53	7 875
2019	3 247	40 - <100	143	47	7 908
2019-ben 2015=100%	103,8		80,0	88,4	109,3
Csehország					
2015	751	100 - <200	589	137	7 233
2016	751	100 - <200	622	144	7 293
2017	751	100 - <200	611	146	7 858
2018	867	100 - <200	511	121	7 839
2019	867	100 - <200	509	117	7 872
2019-ben 2015=100%	115,4		86,4	85,7	108,8
Szlovákia					
2015	284	40 - <100	636	154	5 796
2016	284	40 - <100	720	176	6 359
2017	284	40 - <100	759	185	6 850

2018	284	40 - <100	735	187	6 718
2019	284	40 - <100	737	186	7 066
2019- ben 2015=1 00%	100,0		115,9	120,6	121,9
Lengyelország					
2015	92 385	2000 - <3000	46	18	5 465
2016	93 735	2000 - <3000	44	17	5 630
2017	85 166	2000 - <3000	48	18	5 868
2018	81 916	1000 - <2000	42	16	5 747
2019	78 315	1000 - <2000	43	17	5 901
2019- ben 2015=1 00%	84,8		94,8	97,6	108,0
EU28					
2015	555 053	10000 - <20000	112	33	7 037
2016	580 850	10000 - <20000	109	32	6 953
2017	577 378	10000 - <20000	111	33	7 129
2018	426 466	10000 - <20000	146	43	7 301
2019	422 714	10000 - <20000	147	44	7 437
2019- ben 2015=1 00%	76,2		131,2	131,0	105,7

Forrás: FADN

Csehország és Szlovákia ökonómiai méret és az állomány koncentrálttsága szempontjából hasonló képet mutat. E két mutató a magyarországi értékeknek több mint háromszorosa. Átlaghozam tekintetében Szlovákia lemarad hazánk és Csehország mögött, csak 2019-ben emelkedik 7000 kg/tehen fölé.

Lengyelország tejjgazdaságainak száma fokozatosan csökkent a vizsgált időszak alatt (93 735-ről 78 315-re), jellemzőek a kis tehénlétszámú gazdaságok. Az átlagos állományi létszám 16-18 között mozgott. Ehhez kicsi ökonómiai méret (42-48 000 €/gazdaság) társult. A lengyel kisgazdaságokban az egy tehenre jutó teljesítmény a legalacsonyabb, 6000 kg/év értéket egyik évben sem éri el.

2. táblázat. A beruházási támogatások alakulása egy gazdaságra jutó átlagadatok 2015-2019.

év	Adók (SE390); €	ÁFA egyenleg beruházások kivételével (SE395); €	Támogatások és a beruházási adók egyenlege (SE405); €	Beruházási támogatások (SE406); €	Beruházások Áfa egyenlege (SE408); €	Mezőgazdasági beruházások támogatása (SE409); €	Támogatások és adók egyenlege (SE600); €	Összes támogatás beruházások nélkül (SE605); €	Közvetlen kifizetések (SE606); €
Magyarország									
2015	2 298	-812	2 626	2 698	-71	2 714,4	49 064	52 174	45 394
2016	1 781	-581	-35	0	-35	0	52 296	54 659	46 468
2017	1 597	-413	-105	0	-105	0	45 123	47 132	36 386
2018	2 063	-318	16	90	-74	619,5	52 552	54 933	39 862
2019	1 467	-660	180	256	-77	2 698,9	44 823	46 950	36 657

A visegrádi országok tejtermelő gazdaságai által igénybe vett támogatások alakulása
2015-2019. között a FADN rendszer adatainak tükrében

Csehország									
2015	2 384	0	19 872	19 872	0	19 871,9	186 150	188 534	140 814
2016	2 677	0	0	0	0	0	232 412	235 089	159 561
2017	2 695	0	14 741	14 741	0	14 740,6	220 632	223 327	153 052
2018	2 323	0	14 132	14 132	0	14 132,4	210 934	213 257	132 281
2019	2 461	0	18 556	18 556	0	18 555,7	205 532	207 993	134 581
Szlovákia									
2015	6 009	0	11 552	11 552	0	13 052,3	253 976	259 985	193 097
2016	8 906	0	11 763	11 763	0	4 248,8	296 311	305 217	217 322
2017	9 238	0	2 972	2 972	0	2930,3	304 103	313 341	220 855
2018	9 661	0	2 968	2 968	0	1 298,3	296 367	306 028	214 241
2019	8 633	0	5 399	5 399	0	5 146,1	316 659	325 291	216 775
Lengyelország									
2015	471	42	287	549	-263	1 096,7	7 441	7 870	6 682
2016	349	23	250	445	-195	183	7 497	7 823	6 541
2017	339	194	82	422	-340	672,7	8 466	8 611	7 219
2018	277	110	-68	319	-386	1 095,4	7 831	7 997	6 427
2019	290	80	63	359	-296	794,3	8 171	8 381	6 821
EU28									
2015	1 098	511	382	785	-403	985,6	14 925	15 512	11 723
2016	864	533	252	622	-370	721,7	15 473	15 804	11 916
2017	931	782	164	562	-398	806	15 821	15 970	11 962
2018	1 107	914	377	940	-563	1 497,5	20 794	20 987	15 278
2019	1 099	854	447	1 000	-553	1 357,7	20 976	21 221	15 297

Forrás: FADN

A mezőgazdasági adók és egyéb járulékok valamint a földre és az épületekre kivetett adók Szlovákiában a legmagasabbak, 2017-18-ban gazdaságonként meghaladta a 9000 €-t.

Az üzemméret és az ezzel összefüggő nagyobb vagyon (nagyobb értékű épületek, földek, állatállomány) befolyásolják a kivetett adók nagyságát. Az üzemméret figyelembe vételével is megállapítható, hogy Szlovákiában a legmagasabbak az adóterhek. A második helyen áll Magyarország, majd Lengyelország. Adózási szempontból legkedvezőbb helyzete a Csehországi tejtermelő gazdáknak van.

A nettó Áfa elszámolása tekintetében a hazai termelők visszaigénylők, vagyis az értékesítéshez kapcsolódó Áfa értéke alacsonyabb, mint a beszerzéseké. Ennek oka a kétféle adókulcsban keresendő. A nyerstej Áfa-ja 5% míg az inputok Áfa kulcsa 27%. Ez a termelők esetében finanszírozási problémákat okozhat. Csehországban és Szlovéniában az Áfa egyenlege nulla, Lengyelországban viszont nettó befizetés jellemző.

A támogatások és beruházási adók egyenlege a beruházási támogatások és a tejtermelés beszüntetési támogatások összege Áfa-val csökkentve (SE405), valamint a beruházási támogatásokat vizsgálva a legkedvezőbb helyzetben a Cseh és a Szlovák gazdák vannak. Csehországban a legmagasabb az egy gazdaságra jutó beruházási támogatások értéke, amely a vizsgált időszakban csak 2016-ban volt nulla, de a többi évben 14 000 valamint 18 000 €/gazdaság felett volt. Szlovákiában a beruházások 3 féle célt valósítottak meg. Az egyik a vállalkozások méretgazdaságosságának növelése. Ugyanis a szlovák gazdaságok 80%-a 20 ha alatti, kisméretű családi gazdaság. Másrészt a vállalkozások modernizálása, mivel gyenge az értékesítési láncban elfoglalt pozíciójuk. Magas költségekkel és alacsony árakkal kell szembesülniük. Harmadrészt a termelési technológia és ezzel együtt a versenyképesség javítása. A mezőgazdasági ágazatban és ezzel együtt a tejtermelő gazdaságokban is (2. táblázat) 2017-től csökkentek a beruházások. Természetesen Lengyelországban a kis üzemméret miatt alacsony az egy gazdaságra jutó támogatás értéke. Az üzemméret figyelembe vételével megállapítható, hogy a legkedvezőtlenebb helyzetben a magyar gazdák állnak, mivel két évben (2016-17-ben) nem vehettek igénybe támogatást és 2018-19-ben is minimális összegben. A beruházási támogatások tekintetében az első helyen a cseh második helyen pedig a szlovák gazdák állnak a lengyel tejtermelők tőlük csak kis mértékben maradnak le.

A beruházások után ÁFA-t a magyar és a lengyel gazdák igényelnek vissza a költségvetéstől. A lengyel ÁFA visszaigénylés az üzemmérethez viszonyítva magas összeget tesz ki. Lengyelországban a mezőgazdasági kistermelők az ÁFA tekintetében többnyire az átalányadózás rendszerét választják. A mezőgazdasági termékeket szállító átalányadós gazdálkodó ÁFA tartalmú számlát kap az aktív ÁFA fizető vevőtől, amely dokumentálja az értékesítést. A helyzet meglehetősen szokatlan, mert a számlát a vevő állítja ki, nem az eladó, mint a legtöbb esetben. Ennek alapján a gazdálkodó adó-visszatérítést (7%) kérhet bizonyos ÁFA köteles mezőgazdasági termelőeszköz beszerzése után. Az aktív ÁFA fizető gazdálkodó mind a beszerzéseiről, mind az értékesítéseiről folyamatos nyilvántartást vezet, amely alapján a forgalmi adó pénzügyi rendezése havonta történik. Csehországban és Szlovákiában a gazdák dönthetnek arról, hogy az adó alanyai lesznek-e vagy sem. Az ÁFA alanyként való regisztráció árbevételi értékhatárhoz kötötten kötelező, de lehet önkéntes is. Amennyiben az adó ÁFA alanyai lesznek úgy havi bevallásra kötelezettek valamint tételes elszámolást kötelesek készíteni.

A folyó termelő tevékenységhez kapcsolódó támogatásokat mutatják az SE600; SE605 és az SE606 oszlopok (2. táblázat), melyek a beruházási támogatásokat nem tartalmazzák. Jól látható, hogy az egy gazdaságra jutó támogatások összege Csehországban és Szlovákiában a legnagyobb. Amennyiben figyelembe vesszük az üzemméretet is a szlovák gazdák vannak a legjobb helyzetben utánuk lemaradva a cseh tejtermelők és utolsó helyen a legkevesebb folyó működési támogatásban a lengyel gazdák részesülnek.

3. táblázat. Egy gazdaságra jutó átlagos egyéb támogatások 2015-2019

év	Növénytermesztési támogatások (SE610); €	Állatállományra vonatkozó támogatások (SE615); €	Tejtermelés támogatása (SE616); €	Egyéb szarvasmarha támogatás (SE617); €
Magyarország				
2015	571	15 680	15 126	555
2016	886	14 708	14 097	602
2017	762	12 872	12 219	615
2018	891	16 005	15 345	636
2019	695	14 905	14 193	689
2019-ben 2015=100%	121,7	95,1	93,8	124,1
Csehország				
2015	3 770	18 863	18 034	824
2016	4 040	19 955	19 096	857
2017	4 280	20 435	19 820	613
2018	2 697	17 722	17 115	607
2019	2 725	17 386	16 727	639
2019-ben 2015=100%	72,3	92,2	92,8	77,5
Szlovákia				
2015	126	45 102	37 396	4 143
2016	1 130	54 758	47 382	3 590
2017	2 498	56 412	49 687	3 511
2018	2 912	58 932	52 061	2 874
2019	3 269	59 353	52 488	3 218
2019-ben 2015=100%	2594,4	131,6	140,4	77,7

Lengyelország				
2015	104	1 959	0	1 959
2016	100	1 844	0	1 843
2017	100	2 086	1	2 085
2018	78	1 819	0	1 819
2019	102	1 953	0	1 953
2019-ben 2015=100%	98,1	99,7	0,0	99,7
EU28				
2015	65	1 769	1 221	541
2016	52	2 237	1 525	706
2017	65	2 125	1 535	583
2018	77	2 546	1 881	656
2019	111	2 586	1 919	656
2019-ben 2015=100%	170,8	146,2	157,2	121,3

Forrás: FADN

A folyó működési támogatások szerkezetét megvizsgálva elmondható, hogy a szántóföldi növényekre vonatkozó támogatás kis részt képvisel. Magyarországon (95% felett), Csehországban (95% felett) és Szlovákiában (83-88%-a) az állatállományra vonatkozó támogatások döntő hányada a tejtermelés támogatása. Lengyelországban a tejtermelést nem, viszont az egyéb szarvasmarha állomány fenntartását támogatják.

A 2012-ben bevezetett tejágazati intézkedéscsomag, olyan eszközöket tartalmaz, amelynek célja a tejágazat ellátási láncának javítása és alkalmazkodó képességének növelése a kvótarendszer 2015-ös megszűnését követően. Ennek egyik eleme a termeléscsökkentési támogatás, amely a beszállított nyerstej mennyiségének csökkentéséért jár. 2017. március végéig EU szinten az 1,07 millió tonna összes támogatható mennyiségből 861 000 t tej csökkentése történt meg, amelyet 48 288 termelő hajtott végre. A másik elem pedig a kivételes alkalmazkodási támogatás (1613/2016/EU bizottsági rendelet), amely 28 tagállam részére 350 millió €-t tesz ki. Magyarország esetében ez az összeg 9 543 566 €, amelyet a kormány döntése szerint teljes egészében a tejágazat kapott.

A támogatást Magyarország a termelés szinten tartására és az együttműködés támogatására, Csehország szintén a termelés szinten tartására, valamint a környezetvédelemre, a biotermelés bővítésére és a gyepgazdálkodás fejlesztésére, minőségi rendszerek támogatására, Szlovákia állatjóléti célokra, Lengyelország pedig termelési profilváltásra (tejhasznúról húshasznú termelésre való áttérés) és kistermelői támogatásokra használta fel.

Következtetések

A tejkvóta kivezetését követően Lengyelország kivételével a vizsgált országokban csökkent a tejtermelő tehenállomány. Az EU28 államok átlagadataihoz ökonómiai méret és tehenlétszám tekintetében Magyarország áll a legközelebb. Lengyelországban közel fele akkora a gazdaságok mérete, mint az Unió átlag, Csehországban és Szlovákiában pedig közel 4-5 szerese. A lengyel kis családi gazdaságok nem tudják megfelelően kihasználni a modern technológia és genetikai előrehaladás adta lehetőségeket. Egy tehenre jutó éves átlaghozam tekintetében Magyarország

felveszi a versenyt a legjobban teljesítő Csehországgal. Szlovákia és Csehország, hasonló adottságú gazdaságokkal és koncentrált állatállománnyal rendelkezik mégis kimutatható különbség van a két ország egy tehénre jutó teljesítménye között. A nagyobb gazdaságok jobban ki tudják használni a beruházási támogatások nyújtotta előnyöket. Ebben a tekintetben Csehország áll az első helyen. Szlovákia esetében pedig az első két év kiemelkedő értékei után 2017-től jelentős visszaesés tapasztalható. Lengyelország a tejtermelés mérséklését tűzte ki célul, ennek megfelelően a beruházási támogatások is csökkenő tendenciát mutatnak a vizsgált időszakban. A legalacsonyabb fejlesztési támogatásban a tejágazat hazánkban részesült.

Hivatkozott források

- [1.] Bartová L. – Fandel P. – Košarová J. (2018): Regional differences in the Slovak dairy farm performance international Scientific Days 2018 Nitra, Slovakia
- [2.] Benoit M. – Veysset P. (2021): Livestock unit calculation: a method based on energy requirements to refine the study of livestock farming systems, Université Clermont Auvergne,
- [3.] Bojnec, Š. – Ferto, I. (2014): Export competitiveness of dairy products on global markets: The case of the European Union countries. *J. Dairy Sci.* 97; 6151–6163.
- [4.] European Commission. (2014). EU Dairy farms report 2012 based on FADN data. Brussels, April 2013. Available at: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/pdf/Dairy_report_2012.pdf.
- [5.] European Commission. (2015) EU Agricultural Outlook. (Prospects for EU Agricultural Markets and Income 2015–2025): European Commission: Brussels, Belgium,
- [6.] European Commission. (2018) EU Dairy Farms Report Based on 2016 FADN Data; European Commission: Brussels, Belgium,
- [7.] European Commission. (2019): Annual Production Series of Dairy Products; Brussels, Belgium,
- [8.] European Commission. Available online: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/animals-and-animal-products/animal-products/milk-and-milk-products> (accessed on 14 January 2022).
- [9.] Golas, Z. (2017): Uwarunkowania rentowności produkcji mleka w gospodarstwach mlecznych krajów Unii Europejskiej. *Zag. Ekon. Rol.* 2017(3), 19–40.
- [10.] Guth, M. (2017): Diversity of milk production determinants in EU macro-regions with a predominance of intensive and extensive production in 2011. *J. Agribus. Rural Dev.*, 2017(2), 329–336.
- [11.] Harding, F. (1995): In Milk Quality, 1st ed.; Harding, F., Ed.; Springer Science+Business Media: Dordrecht, The Netherlands,
- [12.] Iger-Centres-de-Gestion, 1989. Le mot juste. 250 termes et expressions pour analyser les résultats de gestion des exploitations d'élevage. 168p.
- [13.] Jelentés a Szlovák Köztársaság mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazatáról 2020-ra – Zöld jelentés 1998 – 2022. Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak
- [14.] Kapronczai I. (2016): A magyar agrárgazdaság helyzete napjainkban – kockázatok és lehetőségek *Gazdálkodás* 60(5), 391; 392–393; 396; 399–400; 406; 410
- [15.] Kowalska A. S. – Olszańska A. – Nabiałek P.; (2020): Production and external trade of dairy products in Poland, Education Excellence and Innovation Management through Vision
- [16.] Matošková, D. – Gálik, J. (2013). Konkurencieschopnosť slovenských výrobkov živočíšneho pôvodu. VÚEPP Bratislava 2013. 171 pp.

- [17.] Nehring, R. – Sauer, J. – Gillespie, J. – Hallahan, C. (2016): United States and European Union Dairy Farms: Where Is the Competitive Edge? *Inte. Food Agribus. Manag. Rev.* 2016(19), 219–240.
- [18.] Riafe. (2016): Mlieko. Situačná a výhľadová správa k 31. 12. 2015.
- [19.] Rucinski P.(2018): 2018 Dairy and Products Report; Warsaw
- [20.] Simo, D. – Mura, L.; Buleca, J. (2016): Assessment of milk production competitiveness of the Slovak Republic within the EU-27 countries. *Agric. Econ. Czech* 2016(62), 482–492.
- [21.] Skarzynska, A. (2017): Wyniki gospodarstw mlecznych w Polsce w porównaniu do najwi_ekszych producentów mleka w Unii Europejskiej. *Zag. Ekon. Rol.*, 2017(4), 24–49.
- [22.] Špicka, J. – Smutka, L. (2014): The technical e_iciency of specialised milk farms: A regional view. *Sci. World J.*
- [23.] Tacken, G.M.L. – Banse, M. – Batowska, A. – Gardebroek, C. – Turi, K.N. – Wijnands, J.H.M. – Poppe, K.J. (2009): Competitiveness of the EU Dairy Industry; LEI Wageningen UR: The Hague, The Netherlands,
- [24.] Varga É.(2019): A mezőgazdaság 2018. évi teljesítményének II. előrejelzése. AKI <http://repo.aki.gov.hu/3326/> 244–245.
- [25.] Von Keyserlingk, M.A.G. – Rushen, J. – de Passillé, A.M. – Weary, D.M. (2009): The welfare of dairy cattle—Key concepts and the role of science. *J. Dairy Sci.* 2009(92), 4101–4111.
- [26.] Vulcz L. (2017): A Vidékfejlesztési program (2014-2020) végrehajtásának tapasztalatai *Gazdálkodás*, 61(3), 211.
- [27.] Yilmaz, Ö.T. (2017): A study of milk support policies in the European Union and in Turkey. *Eur. J. Interdiscip. Stud.*, 2017(9), 17–33.

Szerzők

Vajdáné Szabó Ildikó

PhD

egyetemi docens

MATE, Vidékfejlesztési és Fenntartható Gazdaság Intézet, Befektetési, Pénzügyi és Számviteli Tanszék

Abel.Ildiko@uni-mate.hu

Hegedűsné Baranyai Nóra

PhD

egyetemi docens

Pannon Egyetem, Soós Ernő Kutató-Fejlesztő Központ, Megújuló Energiaforrások Kutatócsoport,

baranyai.nora@uni-pen.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

